

Essiivisijaisten predikatiivi- adverbiaalien temporaaliset, kausaaliset ja konditionaaliset implikaatiot¹

1. Johdanto

Kielen ekonomisuus ilmenee samaan yksikköön koodautuvien merkitystehävien moninaisuutena. Tässä artikkelissa esittelen essiivisijaisten predikatiivien eli luonnehtivien adverbiaalien merkityksen moniulotteisuutta, joka on kategorialle hyvin luonteenomainen piirre ja joka ilmenee siten, että näihin essiivisanoihin liittyy tietentyyppejä implikaatioita. Implikaatiosta on kyse, kun jonkin entiteetin luonnehdinnan ohella essiivisijainen predikatiiviadverbiaali ilmaisee muutakin. Fennistiikan traditiossa essiivisijaisten vapaiden adverbiaalien lisämerkityksiin kiinnitti huomiota jo Setälä (1914), joka totesi, että lauseenjäsenistä appositio ilmaisee olosuhteita tekemisen tapahtuessa (*Nuorena hän oli iloinen veitikka*) tai tekemisen syyn tai ehdon (*Lakimiehenä minä en voi asiaa toisin arvostella*) (ks. myös lukua 2).

Implikaatioita välittäville essiivisijaisille predikatiiviadverbiaaleille on ominaista, että ne paitsi predikoivat jonkin tarkoitteen statuksen myös suhteuttavat koko lauseen ilmaiseman asiointilan tähän statukseen. Statuksella tarkoitetaan rooleja ja (olo)tiloja. Roolien ryhmään kuuluvat muun muassa ammatit ja toimet sekä näytellyt osat. (Olo)tiloja ovat puolestaan erilaiset henkiset ja fyysiset ominaisuudet. Ryhmien raja on häilyvä, eikä erottelua ole mahdollista tehdä esimerkiksi sanaluokkalähtöisesti.

¹ Artikkelin perustuu pro gradu -tutkielmaani *Vapaan predikoivan essiivisijaisen adverbiaalin temporaalinen ja kausaalinen funktio suomen kielessä* (2004). Kiitän artikkelin esilukijoita hyödyllisistä kommentista.

Käsittelen artikkelissani *Ison suomen kieliopin* (2004, 925) mainitsemia kolmea implikaatioiden merkitysryhmää eli essiivisijaisten predikaatiivadverbiaalien temporaalisia (1), kausaalisia (2) ja konditionaalisia (3) implikaatioita.

- (1) *Matti Vanhanen valittiin 24-vuotiaana Nuoren Keskustan Liiton puheenjohtajaksi.* (HSK 10/2003)
- (2) *Pitkänä miehenä hän halusi lyödä kaukaa.* (LA 9581/245)
- (3) *Minä en kyllä Väyrysenä enkä Sorsana liikoja kavahtaisi Kokoomuksen-SKP:n akselin muodostumisen mahdollisuutta.* (LA 9571/520)

Lause 1 ilmaisee essiivisijaisen määritteen välityksellä lauseen ilmaiseman asiaintilan ajankohdan, kun taas lauseessa 2 määritteen tehtävänä on ilmaista asiaintilan syy. Lauseen 3 essiivisijaiset määritteet puolestaan ilmaisevat hypoteettisen tapahtuman ehtoa.

Teoreettisen lähtökohdan tutkimukselleni muodostaa kognitiivinen kielioppi. Kyseessä on alun perin Yhdysvalloissa syntynyt kielitieteen suuntaus, jonka tavoitteena on saada aikaan sellaista kielitieteellistä tutkimusta, jonka tulokset eivät ole ristiriidassa sen kanssa, mitä ihmisen kognitiivisista prosesseista tiedetään (Lakoff 1990, 40). Kognitiivisen lähestymistavan kaikkein keskeisimpänä kehittäjänä voidaan pitää Ronald Langackeria, joka on luonut kognitiivisen kieliopin (ks. Langacker 1987, 1990).

Artikkelin esimerkkivirkkeistä pääosa on peräisin pro gradu -tutkielmani aineistosta, jonka runkona ovat Lauseopin arkiston yleiskielen aineiston kaikki predikoivan essiivisanan sisältävät virkkeet. Näissä virkkeissä predikoivia essiivisanoja on yhteensä 2011 kpl. Lisäaineistoksi olen kerännyt kaikki predikoivan essiivisanan sisältävät virkkeet 28.9.2003 ilmestyneestä Helsingin Sanomien numerosta sekä Helsingin Sanomien kuukausiliitteistä 12/2002 ja 10/2003. Niitä marginaalisia merkitysryhmiä, joita tässä aineistossa ei ole esiintynyt, olen havainnollistanut eri lähteistä poimimillani tai itse keksimillani esimerkeillä.

2. Essiivisijainen predikoiva adverbiaali lauseenjäseneinä

Iso suomen kielioppi mainitsee ensimmäisenä essiivin käytön temporaalisen adverbiaalain sijana (*tüstaina, jouluna – –*) (2004, 1206). Tällaisessa käytössä essiivin pääte liittyy aina perusmerkitykseltään temporaaliseen lekseemiin, ja tämäntyyppiset lekseemit muodostavat suppean, suljetun luokan. Predikoiminen eli luonnehtiminen on essiivisijan ainoa todella produktiivinen käyttötapa, ja sitä on mahdollista kuvata myös essiivisijan keskeisimmäksi tehtäväksi, mikäli kriteerinä on sijan esiintymien määrä: esimerkiksi Turun yliopiston Lauseopin arkiston yleiskielen aineiston essiivisanaesiintymistä yli

puolet on predikoivia (Hynönen 2004, 8). Tälläkin perusteella predikoiva funktio siis on mahdollista katsoa essiivisijan tyypillisimmäksi käyttötavaksi.

Ison suomen kieliopin mukaan ”tilan ilmauksissa essiivi on predikatiivadverbiaalin sija”. Predikatiivadverbiaali luonnehtii intransitiivilauseen subjektin tarkoitetta tai ilmaisee sen tehtävän (– – *hän työskentelee vartijana eläintarhassa*), transitiivilauseessa sen tehtävänä on puolestaan luonnehtia objektin tarkoitetta (*Viron presidenttikin on pitänyt ajatusta huonona pilana* – –). (ISK 2004, 1206.) Toisaalta essiiviadverbiaali voi luonnehtia myös passiivilauseen implisiittistä tekijää tai verbikantaisen substantiivin laajenuksena olevaa subjekti- tai objektigenetiiviä (ISK 2004, 928). Lisäksi essiivilauseke ilmaisee myös, miltä kannalta tarkoitetta luonnehditaan. (ISK 2004, 1206.) On kuitenkin todettava, että etenkin implikoivaan tyyppiin kuuluvat essiivisijaiset predikatiivadverbiaalit voivat luonnehtia myös muiden kuin *Ison suomen kieliopin* mainitsemien lauseenjäsenten tarkoitteita (*Menen töihin mielelläni, tiedän että se on järkevää, mutta ÄITINÄ sydämeni itkee silti*. [Vauva 12/2003]; *Äidin perintönä 8-vuotiaana ilmaantunut sairaus on ollut viisi vuotta koh- taukseton*. [LA 9612/480])

Predikoivien essiivisijaisten adverbiaalien syntaktinen tehtävä on fennitiikan traditiossa nähty usein kahteen kategoriaan jakautuvana. Ensinnäkin jako on mahdollista tehdä sen perusteella, mikä on adverbiaalin ilmaiseman luonnehdinnan ala. Tässä jaottelussa ensimmäiseen ryhmään kuuluvat korrelaattinsa tilaa ilmaisevat predikatiivadverbiaalit (*Pekka on opettajana*) ja toiseen essiivisijaisten lauseenmääritteet (*Opettajana Pekka tekee paljon töitä myös kotona*), joiden keskeisin nimitys on ollut appositio. (Ks. esim. Koskinen 1860, 29; Setälä 1914, 36; Alhoniemi 1967, 32; Penttilä 1957, 606.) Tämä jakoperuste on pitkälti ollut juuri se, jonka avulla temporaalisia, kausaalisia ja konditionaalisia implikaatioita sisältävät predikoivat essiivisanat voidaan erottaa omaksi ”appositio”-ryhmäkseen myös syntaktisin perustein. Toiseksi predikoivia essiivisijaista adverbiaaleja on mahdollista tarkastella myös verbin näkökulmasta, jolloin ryhmien jakoperusteena on se, voidaanko katsoa kyseessä olevan verbin rektiotäydennys (*Pekkaa pidettiin hyvänä opettajana*) vai (lauseen) määrite (*Pekka löydettiin kuolleena*) (ks. Siro 1964, 38; Vilkuna 2000, 86). Tämä kahtiajako ei rajaa tarkastelemaani implikoivaa tyyppiä yhtä tarkoin omaksi ryhmäkseen kuin perinteinen predikatiivadverbiaali–appositiojako, mutta on kuitenkin syytä mainita, että rektion piiriin kuulumattomien predikoivien essiivisanojen esiintymistä merkittävä osa on juuri implikoivaa tyyppiä (ks. Hynönen 2004). Rektion piiriin kuuluvat predikatiivadverbiaalit eivät puolestaan välitä sellaisia implikaatioita, joita tässä artikkelissa käsitellään.

Ison suomen kieliopin mukaan predikoivat essiivisijaiset adverbiaalit kuuluvat predikatiivadverbiaalikategoriaan riippumatta siitä, onko kysymyksessä rektiotäydennys vai sivulauseetta vastaava adverbiaalimäärite. Perusteena

tälle on kategorian edustajien yhteinen predikoiva funktio. (ISK 2004, 927.) Tässä artikkelissa käytän termiä *essiivisijainen predikatiiviadverbiaali* kaikista predikoivista essiivisijaisista adverbiaaleista. *Iso suomen kielioppi* erottaa lisäksi omaksi ryhmäkseen predikoimattomat essiivisijaiset adverbiaalit (*Onnettomuuden seurauksena hän menetti omaisuutensa*) (ISK 2004, 927). Nämä adverbiaalit eivät luonnehdi tiettyä lauseenjäsentä ('hän' ei ole onnettomuuden seuraus), vaan kehystävät koko propositiota.

3. *Essiivisijainen predikatiiviadverbiaali relaation ilmaisimena*

Kognitiivisen näkemyksen mukaan kielioppi on jäsentyneiden yksikköjen varasto, ja yksikkö puolestaan puhujan siitä suoraan käyttöön otettavissa oleva rakenne, joka voi olla muodoltaan kompleksinenkin (Langacker 1987, 57). Esimerkiksi essiivin pääte *-nA*, sana *huuli* ja idiomi *olla huuli pyöreänä* ovat kukin tällaisia yksikköjä. Semanttiset rakenteet kuvataan predikaatioina eli kielellisen ilmauksen semanttisena napana toimivan käsitteistyksen kautta (Leino 1993, 72–73). Predikaatiot ovat aina sidoksissa kontekstiin, josta Langacker (1987, 147) käyttää nimitystä kognitiivinen alue (*domain*). Tyypillisiä alueita ovat muun muassa väri ja tila.

Predikaatioita on kahta tyyppiä: olioita ja relaatioita. Olio hahmottaa rajatun alan jollakin kognitiivisella alueella. Esimerkiksi lekseemin *lukio* merkitys hahmotetaan suhteessa koulujärjestelmään. Relaatiot puolestaan kytkevät toisiinsa vähintään kaksi entiteettiä, joten niissä on kyse entiteettien välisistä kytkennöistä (*kaupungin lukio*). Relaatioille on ominaista, että niiden toinen osanottaja on toista korosteisempi. Tätä osallistujaa kutsutaan muuttujaksi (edellisessä esimerkissä *lukio*), joka suhteutetaan kuvauksessa relaation toiseen osanottajaan, taustana toimivaan kiintopisteeseen (edellisessä esimerkissä attribuutti *kaupungin*). (Ks. Langacker 1990, 75–76.) Relaatioita on niitäkin kahdenlaisia, atemporaalisia eli ajallisesti korostamattomia (esimerkiksi sijapäätteet, adjektiivit ja partisiippiirakenteet) ja prosessuaalisia eli tilanteen ajallista kehitystä seuraavia (finiittiverbilliset rakenteet), joita kutsutaan myös lyhyemmällä nimityksellä prosesseiksi. Relaation merkitys hahmotuu suhteessa kontekstiin ja siihen, mikä on relaation aktiivisena vyöhykkeenä. Tapauksessa *Koko kaupunki oli seuraamassa avajaisia* kaupunki hahmotuu kollektiiviseksi yksiköksi ('kaupungin asukkaat'), kun taas tapauksessa *Kaupunki sijaitsee Pohjois-Suomessa* aktiivisena vyöhykkeenä on spatiaalinen sijainti.

Sijamorfeemi on tyyppiesimerkki minimaalisesta symbolisesta yksiköstä. Sen merkityksessä on kyse atemporaalisesta relaatiosta (Leino 1993, 178). Sijapredikaatti sisältää tietoa, joka koskee sen hahmottamaa relaatiota, relaation kiintopistettä ja muuttujaa sekä kehystä, jota vasten relaatio hahmotetaan

(mt. 193). Yksinkertaistetusti kaikkien sijapäätteiden edustamat predikaation semanttiset navat voidaan kuvata Pentti Leinon (1989, 186) mukaan seuraavasti:

SIJAPREDIKAATTI = KEHYS + RELAATIO (MUUTTUJA, KIINTOPISTE)

Essiivisija hahmottaa tyypillisessä funktiossaan statussuhteen: jokin on jonakin (= jossakin [fyysisessä tai psyykkisessä] tilassa). Suhteen ohella predikaatin hahmoon kuuluvat myös muuttuja ja kiintopiste, joiden on oltava semanttisesti yhteensopivia, jotta predikaatio on mahdollinen. Essiivin päätte *-nA* ilmaisee sijapredikaattijoukkoa, jota edustaa kollektiivisesti abstraktinen kattomerkitys [ESS]. Kattomerkityksen kehys, muuttuja ja kiintopiste ovat spesifioimattomia. Tämä tarkoittaa sitä, että kattomerkitys on erittäin yleisluontoinen ja jopa hämärä. Olosijoille on lisäksi ominaista, että muuttuja on kiintopistettä skemaattisempi, eli siksi sopii lähes mikä tahansa entiteetti, myös prosessi. (Leino 1993, 179–180.) Muuttuja on siis maksimaalisen skemaattinen eli indeterminatiivinen.

Olosijojen ominaistehtävä on ilmaista lokaatiota, jonkin entiteetin sijaintia suhteessa toiseen. Tähän relaatioon ei sisälly minkäänlaista muutosta, eli kyseessä on yksinkertainen atemporaalinen relaatio. Toisaalta olosijan on mahdollista esiintyä yhdessä muutosverbin kanssa. Ehtona tällöin on, että entiteetti ei missään vaiheessa ylitä kiintopisteen rajoja. (Leino 1993, 180.) Predikointifunktionen essiivi käyttäytyy kuten muutkin olosijat ja täyttää yksinkertaisen atemporaalisen relaation ehdot, mutta sen oletettu lokaalisuus on metaforista, koska se ei ilmaise konkreettista sijaintia.

Essiivisijaisten predikatiivadverbiaalien syntaktinen funktio on toimia adverbiaalina eli verbin tai lauseen määritteenä. Adverbiaalin esittelemään tilaan suhteutetaan ensisijaisesti verbin ilmaisema prosessi ja vasta toissijaisesti prosessiin osallistuvat oliot (Leino 1989, 183). Esimerkiksi lauseessa *Hän valmistui 25-vuotiaana* subjektin ja finiittiverbin hahmottama prosessi (*hän valmistui*) toimii essiivisanan ilmaiseman relaation muuttujana. Tähän syntaktiseen analyysiin verrattuna essiivisijaisen predikatiivadverbiaalin semanttisiin lähtökohtiin pohjautuva analyysi on kiintoisa. Ensimmäisellä tasolla se näyttäisi olevan ristiriidassa syntaktisen funktion kuvauksen kanssa, koska syntaktisessa kuvausmallissa adverbiaaliin suhteutuu ensisijaisesti prosessi ja toissijaisesti osallistujat, mutta merkityksen näkökulmasta on kyse siitä, että suhteessa luonnehdittavaan lauseenjäseneseen ensimmäisenä tasolla on puhtaasti predikoiva funktio: essiivisana toimii kiintopisteenä, ja relaation muuttujana on essiivisanan ilmaiseman statuksen haltija. Edellä mainitun lauseen *Hän valmistui 25-vuotiaana* kaksitasoisuus ilmenee siten, että ensimmäisellä tasolla *25-vuotiaana* ilmaisee muuttujan *hän* statuksen. Sen sijaan

semanttisen analyysin toisella tasolla muun lauseen ilmaisema asiointila suhteutetaan essiivisanan ilmaiseman statuksen temporaaliseen, kausaaliseen tai konditionaaliseen ulottuvuuteen tai näiden yhdistelmään. Tällä tasolla kompositio *hän valmistui* suhteutetaan essiivisanaan siten, että essiivisanan ilmaiseman statuksen ohella esiin nousee ensisijaisesti tapahtumisajankohta. 25-vuotiaana ilmaisee sen, että status on asiointilan *hän valmistui* yhteydessä eräs olion *hän* aikajaksumolle hahmottuvista statuksista. Toinen taso myötäileekin enemmän adverbiaalinen syntaktisen funktion kuvausta ja tuo esiin rektiön piiriin kuulumattoman predikaatiivadverbiaalinen adverbiaalimaisuuden.

Nämä merkitysulottuvuudet ovat essiivisanan kaksi relationaalista tasoa. Ensimmäistä näistä on mahdollista luonnehtia perustasoksi: essiivisijaisen predikaatiivadverbiaalinen perusfunktio on ilmaista vain jokin muuttujan status, mikä onkin lähes poikkeuksetta rektiön piiriin kuuluvien predikaatiivadverbiaalisten ainoa semanttinen funktio. Adverbiaalimääritteinä toimiville predikaatiivadverbiaaleille on siis mahdollista se, että niillä ilmaistu status implikoi myös jonkin temporaalisen, kausaalisen tai konditionaalisen suhteen tai näiden yhdistelmän, mutta pakollista se ei kuitenkaan ole:

- (4) *Oulunsalossa mittaukset tehdään kahdesti vuorokaudessa niin, että lumi sulatetaan vedeksi ja virallinen lukema ilmoitetaan vesimillimetreinä.* (LA 9531/348)
- (5) *Teemu on lisäksi ihanan pehmo: työskentelee puolipäiväisenä päiväkodissa.* (LA 9572/352)
- (6) *Esillä on myös kokeellisia filmejä videoversioina sekä ääniteoksia.* (LA 9562/89)

Esimerkissä 4 kausaalisuus on täysin taka-alalla ja temporaalisuuskin äärimmäisen vähäistä, kun taas tapauksesta 5 voi katsoa ilmenevän kontekstin sen sallissa kausaalisia implikaatioita. Tapauksia yhdistää se, että molemmissa essiivisanan voi tulkita myös adverbiaalitäydennykseksi. Temporaalisuuden ja kausaalisuuden taka-alaisuus onkin ominaisinta niille essiivisanoille, jotka edustavat adverbiaalitäydennys- ja adverbiaalimääritekategorioiden raja-alueita. Esimerkin 6 essiivisana *videoversioina* on sen sijaan kiistatta vapaampi adverbiaali kuin esimerkkien 4 ja 5 essiivisانات. Se on kuitenkin niiden tapaan ajallisesti korostumaton ja ilmaisee asiointilan kannalta olennaisen muuttujan statuksista implikoimatta sen kuulumista aikajaksumoon.²

² Tyyppiä on kuitenkin mahdollista tarkastella temporaalisen funktion edustajana, sillä silläkin voi tulkita olevan temporaalisia ulottuvuuksia. Tällaisen pelkistyneen statuksen voi ajatella olevan ajallisesti korostainen, mikäli relaation aktiivisena vyöhykkeenä ovat sellaiset statukset, joiden välillä relaation muuttujan on mahdollista liikkua (*Wickenheiser lähti Suomesta voittajana, jonka pelipaita ripustettiin hallin kahvilan seinälle.* [HSK 10 / 2003]). Pelkistyneistä statuk-

4. Status lauseen temporaalisena kehyksenä

Essiivisijaa käytetään ajanilmauksien yhteydessä ilmaisemaan ajankohtaa (*tiis-taina, pääsiäisenä*). Tämä kiteytyneeksi luokiteltavissa oleva ajanilmausfunk-tio ei ole ainoa tapaus, jossa essiivisana ilmaisee aikaa, vaan myös essiivisi-jainen predikatiivadverbiaali voi ilmaista ajankohdan. On syytä huomata, että tässä funktiossa toimiva predikatiivadverbiaali sisältää usein, kontekstikoh-taisesti, kausaalisia ulottuvuuksia, joihin palaan luvussa 5. Tässä luvussa keskityn nimenomaan temporaaliseen merkityssisältöön.

Kiintopisteenä toimiva, temporaalisia implikaatioita välittävä essiivisijai-nen predikatiivadverbiaali ottaa siis haltuunsa koko lauseen ilmaiseman asiain-tilan suhteuttamalla sen itseensä:

- (7) *Erikoisliikkeen asiakkaana olet askeleen muita edellä korjaamopal-veluksia tarvitessasi.* (LA 9751/401)
 (8) *Sitä kirjoittaa miten sanotaan, kun kaikki sanoivat lapsena Miikael, ei kukaan Mikael.* (LA 9911/518)

Molemmissa tapauksissa essiivisana muistuttaa merkitykseltään temporaalista *kun*-sivulauseetta, jonka finiittiverbinä on *olla* (*Kun olet erikoisliikkeen asiakas /asiakkaana --; kun olin lapsi --*). Virkkeiden välillä on eroa moni-tulkintaisuuden suhteen: esimerkki 7 voidaan tulkita sekä temporaalisesti että kausaalisesti, mutta esimerkin 8 kausaalinen tulkinta olisi outo. *Kun*-sivulau-seesta ja temporaalirakenteesta temporaaliseksi hahmottuva essiivisijainen adverbialia poikkeaa siten, että huomion kohteena on nimenomaan mainittu status (atemporaalinen relaatio) eikä prosessi. Ajan ilmaiseminen tapahtuu muuttujan statuksen välityksellä: kiintopisteenä toimiva essiivisana ilmaisee muuttujan roolin tai tilan lisäksi ajanjakson, jolloin lauseessa ilmaistu toiminta tapahtuu. Muuttujasta esitetty luonnehdinta on aikaan sitoutunut ja voimassa vain rajallisen ajan.

Temporaalinen essiivisijainen predikatiivadverbiaali implikoi ajassa ete-nevän jatkumon. Tässä tapauksessa relaation tulkintakontekstina aktiivisena vyöhykkeenä on muuttujan eriaikaisten statusten joukko. Näiden statusten välillä ei ole yleensä mahdollista liikkua edestakaisin. Keskeisintä temporaalisessa tulkinnassa onkin se, että ajan jatkumoluonne on läsnä. Raja vaihtoeh-toisten statusten kanssa on kylläkin liukuva, eli jos on kysymyksessä toistuva

sista on siis kyse silloin, kun relaatiossa kiintopisteenä oleva essiivisana rajaa muuttujan rooli- tai tilajatkumosta jonkin statuksen, joka suhteutuu sen muuttujan muihin mahdollisiin rooleihin ja tiloihin. Nämä muut statukset voivat olla muuttujana olevalle oliolle mahdollisia puheena oleval-la hetkellä, mutta lauseen ilmaisema asiointila suhteutetaan nimenomaan siihen, joka tässä yhtey-dessä eksplikoidaan.

status, merkityksessä on sekä vaihtoehtoisen että temporaalisen statuksen piirteitä (*Opettajana Pekka on ankara, mutta isänä lauhkea*).

Essiivisijainen adverbiaali rajaa prototyypisessä temporaalisessa tapauksessa siis relaation muuttujan yhden roolin tai tilan, joka suhteutetaan sellaisiin statuksiin, jotka ovat olleet olemassa aikaisemmin tai myöhemmin kuin sillä hetkellä, jona essiivisanan ilmaisema status on voimassa (9–10):

- (9) *EU-politiikan linjoittajana hän toimi hyvin määrätietoisesti pyrkimyksenään Suomen liittyminen EU:n valtavirtaan ja vielä ”kovaan ytimeen”*. (HS 28.9.2003)
- (10) *Mirkon 7-vuotiaana joulupaketista saama Commodore 64 ja muut tietokoneet ovat 20 vuodessa muuttaneet maailmaa enemmän kuin mikään muu*. (HSK 10/2003)

Näiden ilmausten tärkeä ero ajallista jatkumoa implikoimattomiin statuksiin (ks. alaviitettä 2) on se, että aikajatkumoa implikoivien roolien ja tilojen suhteen keskinäinen valinnaisuus ei ole mahdollista tai ainakaan olennaista. Lauseetta 9 on mahdollista tarkastella niin, että essiivisanan ilmaisema status tulkitaan osaksi muuttujan ajassa etenevää statusjatkumoa. Tämän tulkinnan mukaan essiivisana *EU-politiikan linjoittajana* osoittaa muuttujan menneen statuksen ja implikoi ajassa etenevän statusjatkumon, jolla essiivisanan ilmaiseva status on ollut voimassa menneisyydessä. Kuten suuri osa itsessään ikää tai kehitysvaihetta ilmaisemattomista essiivisijaisista predikaatiivadverbiaaleista, on tämäkin essiivisana kontekstittomana monitulkintainen: mahdollisia aktiivisia vyöhykkeitä ovat myös samanaikaisesti keskenään vaihtoehtoiset statukset ja syy–seuraus-suhteet (’koska on EU-politiikan linjoittaja – ’). Sen sijaan tapauksessa 10 on kysymyksessä tyypillisin temporaalisia implikaatioita välittävän essiivisijaisen adverbiaalinen tyyppi, itsessään aikajatkumoon kuulumista ilmaiseva lekseemi. Tähän tyyppiin kuuluvat yleensä kaikki ikää tai kehitysvaihetta ilmaisevat sanat, jotka toimivat essiivisijaisina predikaatiivadverbiaaleina, koska ne jo itsessään implikoivat peräkkäin voimassaolevien tilojen jatkumon. Ikää tai kehitysvaihetta ilmaisevilla essiivisanoilla ajallisesti korostumattoman statuksen ilmaiseminen on vähintäänkin marginaalinen ilmiö. (*?Tällä hetkellä olen nuorena tarkka, mutta vanhana suurpiirteinen*).³

Ikää tai kehitysvaihetta ilmaisevat sanat muodostavat erityisryhmän temporaalimerkityksisten essiivisanojen joukossa. Aineistossani ryhmään kuuluvat seuraavat tapaukset:

³ Muuntotyypisistä aikaa ilmaisevista essiivisijaisista predikaatiivadverbiaaleista ei tällaista yleistystä ole mahdollista tehdä, koska niiden funktiokuuluvuus on enemmän tilannekohtaista.

- tarkasti iän ilmoittavat essiivisanat: *x-vuotiaana*
- ihmisen kehitysvaihetta ilmaisevat essiivisanat: *lapsena, pikkukundina, nuorena, murrosikäisenä, x-kymppisenä, ikääntyneenä, x vuotta nuorempana, samanikäisenä*
- ihmisen ikää ilmaisevan adjektiivin ja sukupuoleen viittaavan substantiivin yhdistelmät: *nuorena ~ vanhana miehenä (pikkukundina)*
- metaforisesti tai metonymisesti ikää ilmaisevat adjektiivit: *isona ~ isompana, pienenä, polvenkorkuisena*
- muuta kehitysvaihetta (esimerkiksi instituutiokontekstin kautta) ilmaisevat sanat: *beaanina⁴, aloittelijana, koulutyttönä*

Ajankohtaa ilmaisevia eivät ole välttämättä sellaiset tapaukset, joissa ikää tai kehitysvaihetta ilmaiseva essiivisana saa attribuutin (*Hän muutti vihdoin kotoa kypsänä 25-vuotiaana*).

Lauseasemalla ei ole ikää tai kehitysvaihetta ilmaisevien essiivisanojen tapauksissa juurikaan merkitystä tulkinnan suhteen, vaan lähes kaikki ryhmän essiivisanat saavat puhtaasti temporaalisen tulkinnan. Poikkeuksena ovat ne tapaukset, joissa ikää tai kehitysvaihetta ilmaiseva essiivisana on mahdollista tulkita muun lauseen ilmaiseman asiointilan aiheuttajaksi (*Vanhana miehenä en jaksa juosta*). Tämäntyyppinen essiivisijainen predikatiivadverbiaali hakeutuu usein lauseenalkuiseen asemaan. On kuitenkin harvinaista, että kausaaliseksi tulkittava ikäessiivisana ei sisältäisi samalla vahvaa temporaalista merkitysvivahdetta.

Temporaalisille, leksikaalisesti ikää tai kehityskautta ilmaisemattomille essiivisijaisille predikatiivadverbiaaleille sen sijaan on tyypillistä, että ne ovat lauseenalkuisessa asemassa. Esimerkkitapauksista 11, 12 ja 13 on kuitenkin mahdollista havaita, että tällainen lauseasema ei ole aina temporaalisen tulkinnan kannalta täysin pakollinen, vaan kehysasemaan sijoittumisen syynä voivat olla myös muut tekijät.

- (11) **Kansanedustajana** hän vastusti Euroopan yhteisön jäsenyyden hakemista, mutta kannatti Euroopan unioniin liittymistä. (HSK 10/2003)
- (12) Puoluetoimikunnan **vaikutusvaltaisimpana jäsenenä** Leskinen kätkeytyi hyvin usein Tannerin selän taakse ja etsi tukea juuri häneltä antaessaan puoluelehdille määräyksiä, miten niitä pitää toimittaa. (LA 9711/574)
- (13) Erikoisliikkeen **asiakkaana** olet askeleen muita edellä korjaamopalveluksia tarvitessasi. (LA 9751/401)

Esimerkissä 11 on kysymyksessä määräaikainen kansanedustajan toimi, joka finiittiverbin imperfektitempuksen kautta luokituu muuttujan jo päättyneeksi rooliksi. Toisaalta sen on mahdollista katsoa viittaavan menneessä ajassa olevien vaihtoehtoisten roolien joukosta yhteen, mikäli subjektin tarkoite on ol-

⁴ 'ensimmäisen vuoden opiskelijana'.

lut toista mieltä virkkeessä mainituista kysymyksistä jossakin toisessa roolissa ollessaan (*Kansanedustajana hän vastusti jäsenyyden hakemista, mutta yrittäjänä kannatti*). Tällainen tulkinta on tässä tapauksessa erittäin marginaalinen. Esimerkissä 12 on puolestaan kyseessä samoin jo menneisyyteen sijoittuva asema, joka voi olla myös vaihtoehtoinen, kun taas tapauksessa 13, jonka finiittiverbi on preesenstempuksinen, essiivisanan funktiona on ilmaista joko vaihtoehtoinen rooli tai tulevaisuuteen sijoittuva status. Jokaisessa esimerkissä essiivisanalla siis on selkeästi temporaalinen merkitys, johon voi tulkita sisältyvän tapauksissa 12 (marginaalisesti) ja 13 myös kausaalisia implikaatioita.

Lauseasemalla ei näytä olevan ratkaisevaa asemaa sen suhteen, onko tulkinta temporaalinen vai ei. Lauseiden 11, 12 ja 13 tulkintaa ei siis muuta se, että adverbiaalinen paikkaa vaihdetaan finiittiverbin jälkeiseen asemaan (11¹–13¹):

- (11¹) *?Hän vastusti Euroopan yhteisön jäsenyyden hakemista, mutta kannatti Euroopan unioniin liittymistä kansanedustajana.*
 (12¹) *Leskinen kätkeytyi puoluetöimikunnan vaikutusvaltaisimpana jäsenenä hyvin usein Tannerin selän taakse ja etsi tukea juuri häneltä antaessaan puoluelehdille määräyksiä, miten niitä pitää toimittaa.*
 (13¹) *Olet erikoisliikkeen asiakkana askeleen muita edellä korjaamopalveluksia tarvittessasi.*

Essiivisanojen temporaalinen tulkinta ei ole selitettävissä siten, että essiivisanan tietty sijainti aiheuttaisi tietyn tulkinnan, vaan tulkinnan muodostumiseen vaikuttavat muutkin tekijät. Esimerkkitapauksissa essiivisanan siirtäminen lauseyttimeen ei poista aikakomponentin läsnäoloa. Essiivisanan sijoittumiselle kehysasemaan on siis etsittävä muita syitä. Tapauksessa 11¹ essiivisanan paikan voi katsoa selittyvän relaation muuttujana toimivan lauseenjäsenen lauseaseman kautta, vaikka tässä nimenomaisessa lauseessa sekaantumisen vaaraa ei ole, koska relaation muuttujaksi on mahdotonta tulkita objekti *Euroopan yhteisön jäsenyyden hakemista*.⁵

Koko lauseen ilmaisemaa asiointilaa luonnehtivan essiivisijaisen adverbiaalinen ei siis yleensä ole pakko hakeutua lauseenalkuiseen asemaan, mutta lauseenalkuisuus on tällaisille adverbiaaleille ominaista (ks. ISK 2004, 925). Muiden kuin ns. yleisten paikallissijojen lauseasema on sidonnaisempi: **Lah-**

⁵ Toisinaan lauseenalkuisuus on kuitenkin lähes pakollista, mikäli ilman lauseenalkuista sijoittumista ei olisi mahdollista olla varma, mitä lauseenjäsentä essiivisijainen adverbiaali luonnehtii, tai mikäli lauseyttimeen sijoittuminen aiheuttaisi virhetulkinnan: *Opiskelijana tapasin Irman ensimmäistä kertaa 'minä olin opiskelija'*. Myös sellainen essiivisijainen adverbiaali, joka kuvaa lauseessa esiintymättömän tarkoitteen tilaa, sijoittuu yleensä verbinetiseen asemaan: *Aidin perintönä 8-vuotiaana ilmaantunut sairaus on ollut viisi vuotta kohtaukseton*. (LA 9612/480). (Hynönen 2004, 35; ks. myös ISK 923–924).

dessa Irma kävi usein salilla. (vrt. *Irma kävi usein salilla Lahdessa.*) Ilman laajempaa tekstiyhteyttä tulkittuna lauseen aloittava adverbiaali ilmaisee perusmerkityksensä ohella ajanjaksoa (lokaalis-temporaalinen: 'kun Irma asui Lahdessa, hän kävi usein salilla'). Kehykseen sijoittuminen voi tietyin ehdoin aiheuttaa sen, että tämäntyyppinen adverbiaali ilmaisee paikan välityksellä aikaa eli temporaalistuu. Tuomas Huumo (1999, 405) on määritellyt temporaalistumisen näin:

Temporalization is an operation that assigns a locational element the status of a temporal modifier and enables it to dominate spaces below time in the scoping hierarchy. -- [T]emporalization foregrounds the duration of an otherwise nontemporal relation and thus sets up a secondary temporal space that may subsume less extensive time periods within its scope. Temporalization is based on the fact that containment relations have a duration and, if the duration is limited, exist between two points of time: they start when the entity enters the space and last up to the moment it leaves the space. In constructing the temporal interpretation, we thus need to consider the relation of containment as a complete, uninterrupted whole.

Essiivi ei (enää) ole produktiivisesti lokaatiota ilmaiseva sija. Rooleihin ja tiloihin on kuitenkin mahdollista soveltaa Huumon määritelmää. Tapauksille on yhteistä se, että essiivisana ilmaisee roolia, jolla on tietty kesto. Temporaalistuminen on mahdollista ainoastaan niille essiivisanoille, jotka voivat lauseytimessä sijaitessaan saada sellaisen rooli- tai tilatulkinnan, jossa temporaalisuus ei ole korosteista. Tällöin lauseyttimeen sijoittuvan relaation kiintopisteinä oleva essiivisijainen adverbiaali ilmaisee muuttujan vaihtoehdoisen roolin tai tilan:

- (14) *Noora menee vanhusten pariin perushoitajana.*
 (15) *Perushoitajana Noora menee vanhusten pariin.*

Mennä-verbi ei vaadi essiivisijaista täydennystä yhteyteensä, joten lauseeseen perustuvaa essiivisanan merkityksen vaihtelua ei voi perustella verbin vaatimuksella. Lauseessa 14 nostetaan esiin yksi Nooran samanaikaisesti olemassa olevista vaihtoehdoisista statuksista: Noora menee vanhusten pariin nimenomaan perushoitajan ominaisuudessa. Esimerkkitapauksella 15 on samantyyppisen tulkintavaihtoehdon ohella ajanjaksoa implikoiva merkitysvaihtoehto. Temporaalisena lause saa ensisijaisesti futuurisen tulkinnan: Noora menee vanhusten pariin sitten, kun hän on perushoitaja. Toisaalta tulkinnat vaihtelevat konteksteittain, ja lauseenalkuinen essiivisana voi tämäntyyppisessä tapauksessa saada myös tulkinnan, jonka mukaan se ilmaisee vaihtoehdoisen statuksen. Sen sijaan tulevaisuuteen viittaava merkitys vaatii essiivisaneläältä lähes poikkeuksetta kehysasemaan sijoittumista. Tällöin kontekstitto-

missa tapauksissa myös nykyhetkeen sijoittuva kausaalinen tulkinta on usein mahdollinen.

5. Status lauseen kausaalisenä kehyksenä

Kausaalisuutta ilmaistaan hyvin monenlaisilla kielellisillä keinoilla, ja ilmiönä se on monitahoinen ja vaikeasti kuvattava. Karkeasti ottaen kausaalisuudessa on kyse siitä, että puhuja uskoo, että aiempi tapahtuma aiheuttaa toisen tapahtuman, jolloin tätä ajallisesti myöhempää tapahtumaa ei olisi ilman aiempaa tapahtumaa ainakaan samanlaisena (Shibatani 1976, 1–2). Toisin sanoen kausaalisen ja edellisessä luvussa käsittelemäni temporaalisen funktion suhde on läheinen. Tätä ilmentää esimerkiksi primaaristi temporaalisen *kun*-konjunktion mahdollisuus implikoida myös kausaalisuutta (Herlin 1998, 99).

Essiivisijaisen predikatiiviadverbiaalin kausaalisuusfunktion perustyyppistä on kyse, kun essiivisijainen predikatiiviadverbiaali saa selkeän aiheutustulkin:

- (16) *Kokeneena kehäkettuna Bubi rikkoi tyylini.* (LA 9581/224)
- (17) *Maalaustaiteessa syntyneenä impressionismi ei kehiteltyt yhtä laajoja ja taidefilosofisia oppeja kuin symbolismi.* (LA 9741/64)

Lauseessa 16 subjektin (Bubi) suorittaman teon aiheuttimeksi tulkittuu predikatiiviadverbiaalin ilmaisema status (kokeneena kehäkettuna). Samanlaisesta aiheutumisesta on kysymys lauseessa 17: se, että impressionismi ei ole kehiteltyt oppeja, on seurausta siitä, että se on syntynyt maalaustaiteessa. Kausaalinen suhde hahmottuu essiivitapauksissa roolien kautta: kiintopisteenä oleva essiivisana tuo esiin muuttujan statusjoukosta sen, joka aiheuttaa lauseessa ilmaistun prosessin. Aktiivisena vyöhykkeenä on siis muuttujan niiden statussten joukko, jotka voivat olla asiaintilan aiheuttimena. Essiivisijainen predikatiiviadverbiaali on funktioltaan predikatiivisen *koska*-sivulauseen tyyppinen: kumpikin esimerkkitapaus olisi mahdollista muotoilla niin, että essiivisijaisen lauseadverbiaalin sijaan siinä esiintyisi sivulause. Kausaalisia implikaatioita välittävä essiivisijainen predikatiiviadverbiaali ottaa siis haltuunsa koko lauseen ilmaiseman asiaintilan suhteuttamalla sen muuttujan välityksellä itseensä samaan tapaan kuin temporaalinen: ensimmäisen tason relaatiossa on kyse muuttujan ja kiintopisteen välisestä statussuhteesta ja toisella tasolla suhteutetaan lauseessa ilmaistu asiaintila ensimmäisen tason statussuhteeseen siten, että kiintopisteenä on ensimmäisen tason relaatio, joka ilmaisee muuttujan eli lauseessa ilmaistun asiaintilan syyn.

Kausaalisen merkityksen syntyminen kannalta lauseasemalla on samantyyppinen vaikutus kuin temporaalisenkin. Essiivisijainen predikatiiviadverbiaali voi kausaalistua samoin ehdoin kuin temporaalistuaakin, jolloin valinta

näiden tulkintavaihtoehtojen välillä muodostuu asiayhteyden perusteella eli sen perusteella, onko jompikumpi tulkintavaihtoehtoista täysin mahdoton vai ovatko molemmat mahdollisesti läsnä samanaikaisesti. Valintaa kausaalisen ja temporaalisen tulkinnan välillä säätelee kontekstin ohella myös sanajärjestys. Temporaaalimerkityksiset predikoivat essiivisijaiset adverbiaalit hakeutuvat helpommin finiittiverbin yhteyteen kuin kausaalimerkityksiset. Toisaalta on syytä korostaa, että myös kausaalisia implikaatioita välittävät predikoivat essiivisijaiset adverbiaalit voivat sijaita lauseytimessä, vaikka niiden taipumuksena onkin sijoittua lauseenalkuiseen asemaan. Lauseyttimeen sijoittumisen taustalla on aineistoni tapauksissa se, että lauseenalkuisuus aiheuttaisi monitulkintaisuutta sen suhteen, onko relaation muuttujana lauseen subjekti vai objekti:

- (18) *Mutta tässäkin yhdistelmässä on monta koukkua: Radikaali Venstre ei ole sulattanut sosialistista kansanpuoluetta liian radikaalina ja sosiaalidemokraattien ajatukset ovat olleet samansuuntaisia.* (LA 9821/117)

Esimerkki 18 sisältää selkeästi kausaalista lisämerkitystä välittävän essiivisanan, jonka sijoittumisen lauseyttimeen selittää se, että ensimmäisen tason relaation muuttujana on *sosiaalista kansanpuoluetta*. Implikoivien essiivisijaisten predikatiiviadverbiaalien erikoisuushan on se, että muodostuneen relaation muuttujana voi olla melkein mikä tahansa lauseessa tai kontekstissa esiintyvä entiteetti (ks. myös alaviitettä 3), joten tässä tapauksessa lauseenalkuisuus voisi johtaa jopa virhetulkintaan. Verbinjälkeinen asema ei siis tässä tapauksessa vaaranna kausaalista tulkintaa, koska predikatiiviadverbiaalin ei ole mahdollista katsoa olevan pelkkä roolin tai temporaaalisesti korosteisen roolin ilmaisin.

Usein essiivisanan välittämä temporaalinen implikaatio on selkeä, mutta on tapauksia, joissa tarvitaan tulkinta-avuksi laajempaa asiayhteyttä. Aineistoni kausaalista implikaatiota välittävän essiivisijaisen predikatiiviadverbiaalin sisältävät lauseet ovat lähes kaikki sellaisia, että ne kontekstittomana on mahdollista ymmärtää kahdella tavalla. Tulkintavaikeus aiheutuu siitä, että samoilla keinoilla luodaan kahdenlaisia merkityksiä. Tarkastelenkin tässä kahta edellisessä luvussa temporaaalisina esittelemini tapausta (19–20):

- (19) *Puoluetoimikunnan vaikutusvaltaisimpana jäsenenä Leskinen kätkeytyi hyvin usein Tannerin selän taakse ja etsi tukea juuri häneltä antaessaan puoluelehdille määräyksiä, miten niitä pitää toimittaa.* (LA 9711/574)
- (20) *Erikoisliikkeen asiakkaana olet askeleen muita edellä korjaamopalveluksia tarvittesasi.* (LA 9751/401)

Kummankin esimerkkitapauksen predikoiva essiivisijainen adverbiaali saa tilanteen mukaan joko edellä mainitsemäni temporaalisen tai kausaalisen lisä-vivahteen ('Ollessaan puoluetoimikunnan vaikutusvaltaisimpana jäsenenä --' tai 'Koska oli puoluetoimikunnan vaikutusvaltaisimman jäsenen --'; 'Kun olet erikoisliikkeen asiakas --' tai 'Koska olet erikoisliikkeen asiakas --'). Mahdollinen on myös näiden välimuoto, jossa sekä aikaa että syytä ilmaiseva komponentti on läsnä. Kausaalisuuden ja temporaalisuuden välillä on vahva yhteys, koska syy-seuraus-suhteessa on usein kyse myös ajallisesta peräkkäisyydestä: jotakin tapahtuu, ja siitä seuraa jotakin. Ilman temporaalistinta⁶ temporaaliseksi tulkittava, kausaalisuuteen vivahtamaton mutta ei itsessään ikää tai kehityskautta ilmaiseva adverbiaalikin on toki mahdollinen, mutta sellaisen esiintyminen edellyttää, että kausaalinen tulkinta olisi järjenvastainen tai vähintään outo:

- (21) *Siinä on selvästi urheilullisempi fiilinki kuin selvänä kaahatessa.* (LA 9571/222)

Lauseessa 21 on lauseen ytimeen sijoittuva predikatiivinen essiivisana, joka sisältää temporaalisen implikaation. Tapauksessa kausaalinen tulkinta olisi omintakeinen ('kaahatessa, koska on selvä'), joten tässä tapauksessa temporaalinen tulkinta ei vaadi asiayhteyttä, kun taas kausaalisen tulkinta olisi erittäin epätavallinen.

Eräs implikoiden essiivisijaisten predikatiivadverbiaalien keskeisimmistä merkitystehtävistä onkin ilmaista sekä temporaalisuutta että kausaalisuutta samalla kertaa. Traugott ja König (1991, 197) ovat tutkineet englannin temporaalisen *since*-konjunktion kausaalista käyttöä ja toteavat, että tapahtumasarjojen sijaan päällekkäiset tilanteet nostavat esiin kausaalisia tulkintoja. Eriytyisen vahvoja kausaalisia implikaatioita syntyy, kun tilanteet ovat vain osittain päällekkäiset (mt. 197). Ilona Herlin (1998, 120–121) toteaa, että sääntö koskee myös suomen *kun*-konjunktiota: peräkkäisiä tilanteita ilmaiseva *kun* on temporaalisuuden ja kausaalisuuden rajamailla, mutta päällekkäisiä tilanteita kytkevä *kun* on selkeämmin vain joko temporaalinen tai kausaalinen. Adverbiaalinen predikoiva essiivi muistuttaa *kun*-lausetta siten, että molempien tehtävänä on ilmaista temporaalista ja kausaalista suhdetta. Essiivisijainen predikatiivadverbiaali vastaa usein merkitykseltään *kun*-sivulauseetta, jonka finiittiverbinä toimii kopula.

Toisinaan myös puhtaasti vaihtoehtoinen status, temporaalinen sekä temporaalisuutta ja kausaalisuutta ilmaiseva merkitys ovat tulkintavaihtoehtoina

⁶ Temporaalistin on temporaalimerkityksinen adverbi, jonka sijoittaminen tila-adverbiaalin edelle aiheuttaa ei-temporaalisten elementtien muuttumisen aikaa ilmaiseviksi (*jo, vasta, vielä*).

essiivisijaisessa predikatiivadverbiaalissa. Tällöin on kyse sellaisesta monitulkintaisuudesta, jossa muuttuja täytyy tuntea, jotta voi päätellä essiivisanan ilmaiseman statuksen tyyppin:

(22) *Tämä takki maksaa uutena 300 euroa.*

Esimerkkitapauksessa 22 tulkinnan kannalta olennaista on se, onko takki todella uusi vai ei. Mikäli takki on vanha, essiivisanan tulkinta on temporaalisen ja vaihtoehtoiseen statukseen kuuluvan raja-alueelta, koska takki käsitetään tässä tapauksessa geneerisesti ('tällainen takki'). Jos takki on uusi, essiivisanan tulkinta on implisiittisesti kausaalinen ('tämä takki on uusi [ja siksi se maksaa 300 euroa]). Toisin sanoen käsitteen 'takki' tulkinta on eri: geneerisessä tulkinnassa aktiivisena vyöhykkeenä on puheena oleva takki kategoriana ja yksilötulkinnassa tietty takkityyppiä edustava yksilö, joka hahmottuu kuitenkin geneeristä taustaa vasten.

Usein lauseen tulkintavaihtoehdoista yksi nousee siis vahvimaksi kontekstittakin, mutta essiivisanan tulkintavaihtoehtoja voi olla kolmekin: status voi implikoida aikajaksumon, olla yksi tarkoitteen samaan aikaan olemassa olevista statuksista tai saada lähes puhtaasti kausaalisen tulkinnan. Yleensä tulkintavalinta suoritetaan kahden funktion väliltä, jolloin kolmas vaihtoehto on joko mahdoton tai ainakin marginaalinen:

- (23) *En puhu tätä moralistina vaan sen kaikkinelevästä vaikutuksesta vapautumaan päässeenä miehenä.* (LA 9612/194)
- (24) *Ruotsin Thomas Wassberg ei vilustuneena startannut lainkaan.* (LA 9581/605)
- (25) *Keskustan "syväidentiteettiä" tohtorinväitöskirjassaan luodannut Kääriäinen on puolustusministerinä jo ehtinyt syventää Suomen liittoutumattomuuden olemusta uudella termillä "aikaansa seuraava liittoutumattomuus".* (HS 28.9.2003)

Esimerkissä 23 primaarit vaihtoehdot ovat samanaikaisesti voimassa olevia vaihtoehtoisia statuksia ja kausaalisuutta ilmaiseva funktio. Ensin mainittua tulkintaa tukee se, että virkkeessä eksplisiittisesti tuodaan esiin muuttujan kaksi mahdollista roolia. Toisaalta kausaalinen tulkintavaihtoehto ei ole myöskään millään tavalla poissuljettavissa: essiivisanat voivat ilmaista myös asiointilan aiheuttajaa ('en puhu tätä, koska olen moralisti vaan koska olen sen kaikkinelevästä vaikutuksesta vapautumaan päässyt mies'). Samoin lauseessa 24 essiivisijaisella adverbiaalilla ilmaistaan sekä ajallisesti korostumaton tila että muun lauseen ilmaiseman asiointilan syy: *vilustuneena* ilmaisee muutosalttiin statuksen, mutta samalla se on osallistumattomuuden syy. Esimerkkitapauksessa 25 on puolestaan kysymyksessä tilanne, jossa tulkintavaihtoeht-

doksi valikoituu ensisijaisesti joko aikajatkumo- tai syy–seuraus-suhdetulkinta. Aikajatkumotapauksessa keskiöön nousee siis ensimmäisen tason relaation muuttujana toimivan Kääriäisen toimien jatkumo, josta essiivisana tässä tapauksessa rajaa tuoreimman. Kausaalinen tulkinta on samantyyppinen kuin esimerkiksi 24: se, että Kääriäinen on puolustusministeri, on syynä siihen, että hän on ehtinyt syventää liittoutumattomuuden olemusta.

Sekä tapauksessa 24 että 25 tulkintavaihtoehtojen päällekkäisyyskin on mahdollista. Kausaalinen merkitys jää näissä tapauksissa implisiittisempään asemaan. Esimerkiksi virkkeen 25 voi katsoa edustavan funktioiden päällekkäisyyttä. Virkkeessä ilmaistaan asiointilassa tapahtunut muutos eli tässä tapauksessa se, että relaation muuttuja on suorittanut siirtymän statusjatkumolaan. Lisäksi ilmi käy siirtymää seuraava asiointi. Kysymyksessä on kaksi peräkkäistä tilannetta, joiden välinen yhteys aktivoi sekä temporaalisen että kausaalisen tulkinnan. Toisin sanoen Kääriäinen on ensin siirtynyt puolustusministerin toimeen; siirtymää implikoivat tässä tapauksessa *jo*-adverbi ja finiittiverbinä toimiva *on ehtinyt*. Tämän muutos on mahdollistanut sen, että Kääriäinen on toiminut kuvatulla tavalla.

Edellä käsittelemääni temporaalisuuteen kytkeytyvää implisiittistä kausaalisuutta kutsutaan kausaalisuuden toiseksi perustyyppiksi (Herlin 1998, 102). Essiivisijaisen predikaatiivadverbiaalin sisältävissä ilmauksissa on tämäntyyppisissä tapauksissa kysymys siitä, että essiivisanan ilmaisema vaihtoehtoinen tai aikajatkumon osaksi hahmottava status on muutoksen tulos tai ainakin muutosaltis. Näitä ominaisuuksia on pidetty usein essiivisijan perusominaisuuksina (ks. esim. Setälä 1914, 16; Helasvuo 1990, 204; Pajunen 2000, 80; Salminen 2000, 202). Tyyppi onkin verrattain yleinen: vähemmistö temporaalisfunktioisista, itsessään ikää tai kehitysvaihetta ilmaisemattomista essiivisanoista on kontekstista esiintyvissä lauseissa kiistattomasti täysin vailla aiheutusmerkitystä.

Toinen tyyppi, konventionaalinen kausaalisuus, on kysymyksessä niissä kausaalisissa relaatioissa, joissa temporaalisuus on taka-alalla (Herlin 1998, 119). Esimerkkitapauksissa 26 ja 27 temporaalinen tulkintavaihtoehto on erittäin marginaalinen:

- (26) *Lapsena hän luki lehdestä, että ydinsodan syttyessä Kemi olisi satakamakaupunkina ohjusten kohde.* (HSK 12/2002)
- (27) *Aitona Lapin ihmisenä Oskari olikin sopinut asian reilusti kuin miehet ainakin.* (LA 9571/171)

Esimerkit edustavat tapauksia, joissa temporaalinen tulkinta on mahdoton tai ainakin äärimmäisen marginaalinen, mikä johtuu essiivisanojen merkityksestä: kummassakin tapauksessa on kysymyksessä relaation muuttujan pysyvä status. Esimerkissä 26 ensimmäisen tason relaation kiintopisteenä toimiva

satamakaupunkina ei voi olla muuttuja *Kemin* vaihtoehtoinen tai aikajatkumon osaksi hahmottuva status. Toisaalta konditionaalimoduksisen verbin yhteydessä yleensä syntyvä essiivisanan hypoteettisen statuksen hahmottava tulkintakaan ei ole juuri statuksen muuttumattomuuden takia mahdollinen. Samoin lauseessa 27 on kysymyksessä ensisijaisesti essiivisanan kausaalinen funktio, vaikka temporaalinen tulkinta olisi periaatteessa mahdollinen, mikäli oletetaan, että aidoksi Lapin ihmiseksi on mahdollista tulla.

Konventionaalinen kausaalisuus on siis kiistatta kysymyksessä silloin, kun essiivisana ilmaisee relaation muuttujan pysyvän statuksen. Statuksen pysyvyys määritellään suhteessa tämänhetkiseen tilanteeseen. Menneisyyteen sijoittuvaan asiointilaan liittyvä essiivisanalla ilmaistu rooli tai tila jättää temporaalisuuden taka-alalle niissä tapauksissa, joissa kyseinen status on voimassa puhuhetkelläkin:

- (28) *Perheen kannalta puolustusministerin salkku olisi sopinut paremmin, mutta puolueen uskollisena soturina hän ei voinut kieltäytyä pääministerin paikasta.* (HSK 10/2003)

Esimerkkitapauksessa 28 essiivisanan ilmaisema status on primaaristi kausaalinen, mikäli se on puhuhetkenäkin muuttujan rooli. Muussa tapauksessa on kysymyksessä temporaalisuuden ja kausaalisuuden päällekkäisyys.

6. Status lauseen konditionaalisenä kehyksenä

Konditionaalisia implikaatioita välittävä essiivisijainen predikatiivadverbiaali on relaationa samantyyppinen kuin temporaalinen ja kausaalinen, mutta konditionaalisuudessa on kyse siitä, että kiintopisteenä oleva essiivisijainen adverbialia ilmaisee relaation muuttujan roolin tai tilan, joka on hypoteettinen eli ei-todellinen tai kielenkäyttäjän todelliseksi oletama, ja essiivisijaisen predikatiivadverbiaalin ilmaisema rooli on lauseessa esitetyn asiointilan ehto. Konditionaalista funktiota edustavan essiivisanan sisältävän lauseen finiitti-verbin moduksena on lähes poikkeuksetta konditionaali, ja niiden voi tulkita prototyyppisissä tapauksissa (29 ja 30) vastaavan merkitykseltään konditionaalimoduksisia *jos*-predikatiivilauseita:

- (29) *Ja tuloksena on, että tämä ei sellaisenaan aiheuttaisi täysin odottamattomia vaikeuksia.* (LA 9731/402)
- (30) *Sancho on El Tobosossa ainoa, joka on lukenut Cervantesin Don Quijoten, mikä tuskin olisi välttänyt generalissimo Francon aikana kirjoitettuna sensuurin.* (LA 9561/469)
- (31) *Niinpä se toimii myös näyttämöllä, kuin sinne luotuna.* (HS 28.9.2003)

Esimerkissä 29 essiivisana *sellaisenaan* ilmaisee ehdon muun lauseen esittämälle asiaintilalle 'tämä ei aiheuttaisi täysin odottamattomia vaikeuksia'. Koska finiittiverbi on preesensissä, spekulatiivisen kohteena oleva asiaintila on hypoteettinen mutta mahdollinen. Tapauksessa 30 puolestaan predikoiva adverbiaali esittää ehdon tilanteelle, joka ei ole todellinen mutta ei myöskään voi missään olosuhteissa tulla todelliseksi, koska kysymyksessä on mennyt aika. Kummassakin lauseessa essiivisana on merkitykseltään hypoteettinen ja edustaa konditionaalista funktiota. Lause 31 puolestaan on esimerkki tapauksesta, jossa essiivisanan funktio on hypoteettinen, vaikka lauseessa ei ole ilmipantua konditionaalimoduksista finiittiverbiä. *Kuin*-konjunktioilla alkava täsmennys vastaa merkitykseltään konditionaalimoduksista predikatiivilausetta 'kuin se olisi sinne luotu'. Muuttuja *se* ei siis ole essiivisanan ilmaisemassa tilassa eli näyttämölle luotu, vaan ainoastaan muistuttaa tässä tilassa olevaa. Essiivisana välittää tässä tapauksessa hypoteettisen tilan, mutta sen ei voi kuitenkaan katsoa olevan konditionaalinen, sillä essiivisana ei ilmaise ehtoa. Toisin sanoen hypoteettisuus ja konditionaalisuus eivät aina esiinny yhdessä.

Konditionaalisen funktion voi tulkita myös olevan eräs kausaalisen merkitystyyppin alalaji. Hallidayn ja Hasanin (1977, 258) määritelmän mukaan kausaalisuus on "a, siksi b", kun taas konditionaalisuus on puolestaan "mahdollisesti a, jos a, niin sitten b". Konditionaalinen funktio onkin kausaalisen kanssa pari siten, että konditionaalista implikaatiota välittävä essiivisijainen predikatiivadverbiaali esiintyy ainoastaan lauseissa, joissa finiittiverbin moduksena on konditionaali. Konditionaalinen essiiviadverbiaali rinnastuu myös temporaaliseen essiiviin: mikäli finiittiverbin modus olisi indikatiivi tai potentiaali, predikoivan adverbiaalain tulkinta voi tietyin ehdoin olla temporaalinen. Tyypin läheisyys ilmenee myös siinä, että konditionaalista funktiota edustava essiivisana käyttäytyy samojen syntaktisten sääntöjen mukaan kuin temporaalinen predikoiva essiivisijainen adverbiaali.

Konditionaalimoduksisen verbin yhteyteen kuuluminen ei kuitenkaan väistämättä johda essiivisanan tulkitsemiseen konditionaalisen funktion edustajaksi. Mikäli essiivisanalla ilmaistu status on referentin todellinen rooli tai tila, essiivisanan funktio on kausaalinen:

- (32) *Lapsena hän luki lehdestä, että ydinsodan syttyessä Kemi olisi satakymmentä ohjusten kohde.* (HSK 12 / 2002)

Esimerkissä 32 kiintopisteenä toimiva essiivisana ilmaisee relaation muuttujan todellisen ja pysyvän statuksen, joka on muun lauseen ilmaiseman hypoteettisen asiaintilan syy. Kokonaisuutena essiivisanan sisältävä lause on siis merkitykseltään hypoteettinen, mutta ei siksi, että essiivisanan ilmaisema status olisi kuvitteellinen, vaan siksi, että temporaalirakenne *ydinsodan syttyessä* ilmaisee hypoteettista suhdetta. Essiivisijaisen predikatiivadverbiaalain funk-

tiokuuluvuutta ei siis ole mahdollista määritellä tässäkin tapauksessa muutoin kuin kiintopisteenä olevan essiivisanan ja muuttujan suhdetta tarkastelemalla. Essiivisanan yhteydessä esiintyvän verbin modus ei siis ratkaise funktiokuuluvuutta.

7. Lopuksi

Polysemia on essiivisijaisille predikatiivadverbiaaleille hyvin luonteenomaista. Tällaisten lauseen ei-pakollisena jäsenenä toimivien essiivisanojen ensisijaiseksi funktioksi on kuitenkin mahdollista yleistää ensinnäkin muuttujan statuksen ilmaiseminen suhteutettuna muuttujan sellaisiin muihin eriaikaisiin – menneisiin tai tuleviin – statuksiin, jotka puheena olevan asiointilan kannalta ovat relevantteja. Toisaalta yhtä keskeinen tehtävä on referentin statuksen ilmaiseminen suhteutettuna muihin samalla hetkellä voimassa oleviin rooleihin tai tiloihin. Näihin kahteen funktioon yhdistyy tilanteen mukaan kausaalisuuskomponentti, mikäli asiayhteys niin implikoi. Huomattavasti harvinaisempia ovat ne tapaukset, joissa kausaalisuus välittyy niin, että temporaalinen merkitys on joko taka-alalla tai täysin poissa.

Essiivin funktioita on mahdollista tarkastella prototyypillisyyden näkökulmasta. Tässä yhteydessä on syytä muistaa, että kategorioiden rajat ovat häilyviä. Käsittelemistäni essiivisijaisen predikatiivadverbiaalien implikoivan tyyppin edustajista prototyypisimmiksi on mahdollista katsoa perustemporaalisuuden aikajatkumoa implikoiva tyyppi ja konventionaalisesti kausaalinen tyyppi. Mikäli näitä funktioita tarkastellaan essiivisijaisen adverbiaalinen kahdena perusmerkityksenä, niiden välille voi katsoa muodostuvan jatkumon, jossa ääripäiden välille asettuvat ne tapaukset, joissa essiivisanalla on sekä temporaalista että kausaalista merkitystä.

Kausaalisen funktion prototyyppiä lähellä on konditionaalinen merkitystyyppi, jossa essiivisana ilmaisee ehtona toimivan statuksen. Mikäli ehto täyttyy tai olisi täyttynyt, ydinpredikaation ilmaisema asiointitila tulee tai olisi tullut todeksi, eli näissäkin tapauksissa kysymys on aiheuttamisesta. Konditionaalinen funktio on siis tulkittavissa kausaalisen funktion erityistapaukseksi. Toisaalta konditionaalilla funktiolla on yhteyksiä myös temporaaliseen tyyppiin.

Kaikkia predikatiivadverbiaalina toimivia essiivisanoja yhdistää ainoastaan se, että ne predikoivat jonkin muuttujan statuksista. Toisin sanoen kaikkien essiivisijaisten predikatiivadverbiaalien merkityksiä koskeva yleistys on todella skemaattinen: essiivisijassa oleva predikatiivadverbiaali ilmaisee relaation muuttujan todellisen tai kuvitellun statuksen, jonka kautta ydinpredikaatiota tarkastellaan. Essiivisijaisen predikatiivadverbiaalin implikoiva tyyppi toimii tapauskohtaisesti ydinpredikaation ajoittimena, syynä tai ehtona tai näiden yhdistelmänä.

LÄHTEET

Aineslähteet

HS = *Helsingin Sanomat* 26.7. ja 28.9.2003.

HSK = *Helsingin Sanomien kuukausiliite* 12/2002 ja 10/2003.

LA = Lauseopin arkiston kokoelmat. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos. *Vauva* 12/2003.

Muut lähteet

- ALHONIEMI, ALHO 1967: Tilan essiivin jäsentämisestä suomen kielen lauseopeissa. *Juhlakirja Kauko Kyyrön täyttävässä 60 vuotta 24.11.1967* s. 31–52. Acta Universitatis Tamperensis A: 18, Tampere.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- HALLIDAY, M. A. K. – HASAN, RUQAIA 1977: *Cohesion in English*. Longman, Lontoo.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 1990: Identifioiva kenttä. PENTTI LEINO – MARJA-LIISA HELASVUO – PETRI LAUERMA – URPO NIKANNE – TIINA ONIKKI: *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa*. Kieli 5. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- HERLIN, ILONA 1998: *Suomen kuu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 712. SKS, Helsinki.
- HUUMO, TUOMAS 1999: Space as time: temporalization and other special functions of locational-setting adverbials. *Linguistics* 37–3, 389–430. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- HYNÖNEN, EMMI 2004: *Vapaan predikoivan essiivisijaisen adverbiaalinen temporaalinen ja kausaalinen funktio suomen kielessä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARIJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKS, Helsinki.
- KOSKINEN, YRJÖ 1860: *Finska Språkets Satslära*. Turku.
- LAKOFF, GEORGE 1990: The Invariance hypothesis. Is abstract reason based on image-schemas? *Cognitive Linguistics* 1 (1).
- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK 1980: *Metaphors We Live By*. Chicago University Press, Chicago.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar. Volume 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press, Stanford.
- 1990: *Concept, Image and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*. Mouton de Gruyter, Berlin.
- LEINO, PENTTI 1989: Paikallissijat ja suhdessäntö: kognitiivisen kieliopin näkökulma. *Virttäjä* 93, 161–219.
- 1993: *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- LOWE, IVAN 1987: Two ways of looking at causes and reasons. JAMES MONAGHAN (toim.): *Grammar in the construction of texts*, 37–49. Frances Pinter (Publishers), London.
- PAJUNEN, ANNELI 2000: Suomen ominaisuuspredikaatio ja tyyppi *olla sairaana*. ANNELI PAJUNEN (toim.): *Näkökulmia kielitypologiaan*, 36–87. Suomi 186. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- PENTTILÄ, AARNI 1957: *Suomen kielioppi*. WSOY, Porvoo–Helsinki.
- SALMINEN, TARU 2000: *Morfologiasta moniäänisyyteen: suomen kielen kvasirakenteen merkitys, käyttö ja kehitys*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 796. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SETÄLÄ, E. N. 1914: *Suomen kielen lauseoppi oppikouluja varten*. Kahdeksas painos. K. E. Holm, Helsinki.

- SHIBATANI, MASAYOSHI 1976: *The Grammar of Causative Constructions: a Conspectus*. MASAYOSHI SHIBATANI (toim.): *Syntax and Semantics 6: The Grammar of Causative Constructions*, 1–40. Academic Press, New York.
- SIRO, PAAVO 1964: *Suomen kielen lauseoppi*. Tietosanakirja oy, Helsinki.
- TRAUGOTT, ELIZABETH – KÖNIG, EKKEHARD 1991: *The Semantics–Pragmatics of Grammaticalization Revisited*. ELIZABETH TRAUGOTT – BERND HEINE (toim.): *Approaches to Grammaticalization, vol. 1*, 189–218. John Benjamins, Amsterdam.
- VILKUNA, MARIA 2000: *Suomen lauseopin perusteet. 2.*, korjattu painos. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Edita, Helsinki.

EMMI HYNÖNEN: *The temporal, causal and conditional implications of predicative essive-case adverbials in Finnish*

This article discusses the multidimensionality of predicative essive case adverbials in Finnish. This phenomenon was first introduced by E. N. Setälä in 1914, who claimed that these adverbials express the circumstances of a situation. Predicative elements in the essive case form a special group because their meaning almost always includes at least two levels: on the one hand they characterise an entity and on the other this characterisation provides a temporal and/or causative background for the whole relationship designated in the sentence. For example, *Opettaja+na Pekka ei käytä alkoholi+a* [teacher+ESSIVE Pekka NEG use.PRES alcohol+PARTITIVE] may be interpreted either 1) temporally '[while working] as a teacher Pekka does not use alcohol', where the essive-marked adverbial *opettajana* 'as a teacher' expresses not only Pekka's role but also the time frame during which the content of the sentence is considered to occur, or 2) causally '[because (he) works] as a teacher, Pekka does not use alcohol', i.e. Pekka's position as a teacher is the reason for abstaining from drinking. If the mood of the finite verb of the sentence were conditional, the meaning of role expressed by the essive-case adverbial would also be conditional: in the clause *Opettaja+na Pekka ei käyttä+isi alkoholi+a* [teacher+ESSIVE Pekka NEG use+COND alcohol+PARTITIVE] 'were Pekka to work as a teacher he wouldn't use alcohol', the adverbial expresses the conditions of a hypothetical situation.

The article is based on the theory of Cognitive Grammar, in particular on the works of Ronald W. Langacker (e.g., 1987, 1991). According to this theory, different components of language are not autonomous but form a continuum, and semantics is the most important part of language because every form has its own meaning. Another important principle of cognitive linguistics is that the results of research have to be consistent with the known facts of other cognition-related sciences. The data in this article are taken from a corpus collected from the University of Turku archives of syntax and the newspaper *Helsingin Sanomat*.

The function of predicative essive-case adverbials is considered in two parts. This kind of adverbial proportions the role or the state of an entity to other roles and states of entities that are relevant to the situation expressed by the sentence. First, the role or state expressed in the sentence is proportioned to other relevant roles or states in a time continuum. Second, the expressed role or state is proportioned to other relevant roles that are open to the entity at the time when the situation expressed by the sentence occurs. In some cases, the causal component is attached to these functions if the context allows this kind of interpretation. It is also possible to express causality without any temporal implications, but this is more unusual than expressing both meanings at the same time. Conditionality is the hypothetical version of causal and temporal functions.